

V uplynulém roce vydal kolektiv specialistů (1) Výzkumného ústavu výstavby a architektury závažnou publikaci, shrnující výsledky empirických šetření na téma „sociologické aspekty výstavby sídlišť“. Kniha plní na jedné straně funkci kompendia základních poznatků o sociální situaci v sídlištích, na straně druhé pak koriguje řadu dlouhodobě tradovaných nepřesností, týkajících se života v těchto nově vzniklých sídelních útvech. Publikace se hlásí k marxistické angažované sociologii a usiluje o realistický a v praxi využitelný přístup k sídlištnímu a městskému způsobu života. Jejím cílem je — jak výstižně uvádí I. Lérová v předmluvě k celé práci — „poznat vztah mezi lidmi a novými obytnými soubory, vysledovat, jak žijí lidé na sídlištích, jak prožívají nový typ hmotného a sociálního prostředí, co si o něm myslí a konečně, jaké formy společenského života a vzájemných lidských vztahů se v tomto novém prostředí vytvářejí“ (s. 8).

Publikace je rozčleněna do tří základních oddílů. První z nich se zabývá teoretickými koncepcemi architektonické a sociologické povahy, které stály (nebo spíše dosud stojí) v pozadí výstavby sídlišť a formuluje i principy sociologického hodnocení (či spíše typologie) sídlišť jako svébytných sídelních útvarů. Druhá část je systematickým popisem hlavních sociálních a demografických charakteristik našich současných sídlišť. Obsahuje dílčí mezinárodní srovnání, analyzuje postoje obyvatel k sídlišti, k architektuře sídlištních celků i k vybavení obytných útvarů, domů a bytů. V jedenácti subkapitolách je zde podán plastický popis vybavení sídlišť, bytové situace, sídlištní architektury, demografických, vzdělanostních a socioprofesionálních charakteristik obyvatelstva i stabilizace obyvatel v sídlišti. Značná pozornost je věnována též způsobu života sídlištního obyvatelstva a fungování sídliště jako specifické komunity městského typu. — Závěr monografie, nazvaný *Zamyšlení nad výsledky*, je koncipován jako samostatná část, která nejen shrnuje dříve uvedené výsledky, ale formuluje i nové úkoly.

Poněkud rušivě působí absence rejstříku a seznamu literatury, neboť rozsah publikace je značný a řada problémů je z různých pohledů řešena na různých místech. Naproti tomu zařazení ilustrativních fotografií je vítaným osvěžením celé práce i výrazným grafickým prvkem usnadňujícím orientaci v problematice, která (zejména v částech věnovaných estetickým parametrům sídlišť) není vždy sociologické veřejnosti důvěrně známa.

V úvodní části reprodukuji autoři základní ideová východiska moderní architektury, vztahující se k výstavbě sídlišť. Ty pak v další části publikace konfrontují s praxí výstavby sídlišť v poválečném období. Již tímto principem, který není jen bezděčným efektem praktikistně zaměřené práce, ale systematicky rozvíjeným teoreticko-metodologickým východiskem, se recenzovaná práce příznivě odlišuje od běžné produkce a zvyšuje se i její význam pro sociologii kultury a umění. Jde o část teoreticky nejambicióznější a zároveň nejvíce podněcující diskusi.

Autoři spatřují ideová východiska výstavby našich sídlišť ve dvou zdrojích. Jsou to jednak teoretické koncepty mezinárodní avantgardní architektury dvacátých až třicátých let (2), jednak inspirativní vliv sociální, bytové a kulturní politiky socialistického státu. Souvztažnost obou těchto vlivů pak hledají v tom, že „programová stanoviska meziválečné architektury ovlivnila ... řadu praktických zásad prostorového uspořádání, architekturu jednotlivých objektů i jejich umístění v sídlištích ... tyto programy působily na formu sídlišť, socialistická bytová politika i zásady kulturní politiky jim daly především specifickou náplň ... a do značné míry svébytně působily i na některé formové stránky sídlišť a přispěly tak rozhodujícím způsobem ke specifickým rysům našich nových obytných souborů“ (s. 36). Toto pojetí je v zásadě správné. Poněkud však opomíjí význam sociální doktriny avantgardní architektury, byť jakkoli nejednotné, rozporuplné a často jen náznakově vyjádřené, i formativní vliv ekonomických procesů, probíhajících v poválečném období ve stavebnictví i architektonické tvorbě.

Optika, redukuji-li přínos avantgardní architektury jen na řešení architektonické formy sídlišť, vede zde k poměrně málo plastickému postižení ideového zázemí moderní architektury. Opomíjí především skutečnost, že nejen sovětské, ale i některé československé avantgardní projekty byly jak hledáním nové architektonické formy, tak (a snad především) nastíněním výrazného sociálního experimentu, který předpokládal nejen odstranění všech podstatných sociálních rozdílů i majetkových bariér ve společnosti (a tedy i v bydlení), ale i podstatně odlišné fungování rodiny a manželství ve společnosti, jiný model tvorby životní úrovně, využívání volného času i zaměstnanosti. Tyto sociální

(1) Autorský kolektiv tvoří Lubomír Kotačka, Irena Lérová, Eva Librová, Libuše Macková, Jiří Musil (vedoucí autorského kolektivu), Vítězslav Procházka a Zdeněk Ryšavý. Na výzkumu a jeho vyhodnocení se dále podílel tým Domu techniky Pardubice.

(2) Autoři zdůrazňují zejména význam tzv. Athénské charty a Miljutinova „Socgorodu“.

motivované utopie determinovaly i pojetí architektonické tvorby a lze předpokládat, že alespoň částečně doznívají i v dnešní nebo nedávno minulé sídlištní výstavbě. Chronické podcenění společenské nezbytnosti, prostorové i časové náročnosti domácích prací, přecenění možnosti služeb v organizaci životního procesu i nedostatečný zřetel k ekonomickým aspektům fungování domácnosti — to jsou rysy, které tvořily podstatnou součást architektonického myšlení meziválečné avantgardy a objevily se i v poválečných diskusích o bydlení ze šedesátých let.

Dlouhou setrvačnost má zejména určitá samorostlá „filozofie člověka“ a jeho potřeb. Lidské potřeby měly být sice podle tehdejších představ vědecky definovány kolektivním úsilím „biologů, lékařů, fyziků, chemiků, sociologů a básníků“ (Le Corbusier), přesto však v avantgardní architektuře a urbanismu dominoval zřetel k technokraticky lépe uchopitelným potřebám zdraví, hygieny, slunce a zeleně nad nejasnými, příliš proměnlivými a zjevně diferencovanými potřebami sociální a psychologické povahy. Myšlenka „stroje na bydlení“ byla založena na představě omezeného počtu racionálních, v podstatě neměnných a všem srozumitelných potřeb, byla sveráznou aplikací principu „společného jmenovatele“ na oblast bydlení, architektury a urbanismu. Sovětský badatel A. Rjabušin proto zcela oprávněně konstatoval, že pro část moderní architektury bylo typické nedocenení komplexnosti a bohaté strukturovanosti lidských potřeb i reglementující přístup k nim. (3)

I autoři zdůrazňují řadu konceptuálních nedostatků avantgardní architektury, soustřeďují se však především na nedostatečně zvládnutí v užším slova smyslu kulturních, semiotických a sociálně psychologických stránek výstavby (s. 32, s. 41) (4) a do značné míry opomíjejí ty aspekty avantgardní sociální doktríny, které se vztahují ke způsobu života a k sociálně ekonomickým aspektům architektury a urbanismu. Zdá se však, že právě v dosud nedostatečně reflexi sociálních předpokladů fungování sídlištních útvarů i lidských potřeb spočívá hlavní problém současné architektury a urbanismu a je proto škoda, že těmto problémům není věnováno více pozornosti.

Podrobnějšího rozboru by si zaslouhoval problém racionality potřeb spjatých s bydlením, otázky normativů v bydlení i způsobu života, popřípadě optimalizace spotřeby. Autoři se těmito problémy pochopitelně — byť okrajově — zabývají a podtrhují zejména snahu socialistické společnosti působit prostřednictvím standardů proti nežádoucím sociálním rozdílům. Problematika má však i svoji druhou stránku, která není dosud příliš v popředí pozornosti, přestože má značný praktický význam. Jde o problém, který zformuloval již K. Marx v *Kritice gotthajského programu* v polemice s rovnostářstvím: jestliže nebereme v úvahu diferencované potřeby, schopnosti i výkonnost jednotlivců a pro všechny vytváříme v zásadě shodné životní podmínky, produkuje tím zároveň určitou specifickou formu sociální nerovnosti, s jejíž dopadem na společenské vědomí i způsob života je třeba se systematicky vyrovnávat v praktické činnosti. Jestliže na jedné straně nabízený bytový standard výrazně přesahuje kulturní potence určité části uživatelů bytů, na druhé straně vzniká i opačný problém: vtěsnat bohatě strukturované potřeby do poměrně rigidní normy, realizovat je v podmínkách, kdy samo technologické řešení téměř znemožňuje adaptaci prostoru novým nárokům a impulsům. Jestliže v Československu jsou — jak se v publikaci uvádí — sídliště daleko sociálně heterogennější než v jiných socialistických zemích (např. v Polsku či v Jugoslávii) a výstavba sídlišť se nikdy nestala „mechanismem sociální segregace tříd nebo sociálních vrstev“ (s. 60), je problém přizpůsobení diferencovaných nároků na bydlení i životní styl poměrně jednotné normě složitým a přitom historicky novým a neobvyklým sociologickým problémem. I když zřejmě není třeba problém dramatizovat, neboť většina obyvatel sídlišť je se svým bydlením spokojena a sídlištní výstavba v průměru poskytuje lepší než průměrné bytové podmínky, bude třeba se jím v budoucnu více zabývat, neboť nelze předpokládat, že by se růst potřeb zpomalil. Jde přitom o problém specificky sídlištní, neboť jak bytová, tak sociální politika pracuje ve svém celku s daleko diferencovanějším přístupem k člověku a jeho potřebám.

Je škoda, že publikace nevěnuje více pozornosti ekonomickým determinantám výstavby sídlišť. Přestože má smysl (a je to, jak celá publikace naznačuje, neobyčejně plodný

(3) Rjabušin zde uvádí zejména J. Larina a L. Sabsoviče. Podle jeho názoru v jejich díle přímočaré chápání kolektivizace způsobu života a malicherná reglementace života „koneckonců znevážila pokrokovou orientaci tehdejší sovětské architektury“ (A. Rjabušin: *Domov budoucnosti*. Praha 1980, s. 197). Názor L. Sabsoviče u nás propagoval především K. Teige (viz např. monografii *Nejmenší byt* z r. 1932).

(4) Autoři oprávněně konstatují, že i kdyby byly ideály „avantgardního hnutí realizovány v čisté, nedeforované podobě, vhodnými technologiemi a na správných místech, přece jen by něco zůstalo neakceptovatelné a odmítané dnešním člověkem. Doba, její podmínky i její východiska se měnily, hledají se nová řešení i nové programy pro výstavbu obytných celků“ (s. 41). Na s. 16–23 pak nalezne čtenář téměř vyčerpávající seznam objektivních námitek proti soudobým sídlištím i jejich důkladný sociologický rozbor.

přístup) uvažovat o sídlišti jako určitém naplnění principů sociální i bytové politiky i ideálů moderní architektury, nelze opomenout skutečnost, že výstavba sídlišť je především grandiózní ekonomickou úlohou, jejíž řešení pak zakládá natolik svébytný sociálně ekonomický pohyb, že jej musíme brát v úvahu i jako podstatnou determinantu realizace určitého projektu sídlištního útvaru a života v něm. Dosud bohužel postrádáme sociologické studie o tom, jak požadavky investora i stavebních podniků postupně modifikují projekty výstavby sídlišť a v jakých směrech. Nevíme, jaké faktory působí na to, že z variant panelové výstavby se realizuje jen nepatrná část potenciálních možností, přestože náročnější varianty výstavby jsou známy a technologicky zpracovány. Z hlediska přeměny architektonického projektu v realitu by bylo zajímavé i sledovat, jak na tento proces působí konkrétní zájmy stavebních organizací, jejich hmotná zainteresovanost, technická vybavenost, struktura pracovních sil i další faktory obecného charakteru. Z dosavadních zkušeností vyplývá, že jak architektonická tvorba, tak teorie socialistického způsobu života dnes připouští daleko větší variabilitu sídlištních celků, bytových i nebytových prostorů, než tomu odpovídá současná praxe.

Tento rozpor by sám o sobě mohl být východiskem zajímavých sociologických úvah. Publikace se však těmto otázkám věnuje jen v souvislosti s vymezením zásad sociální, kulturní a bytové politiky, například v souvislosti s typizací bytové výstavby. I závěry se vyznačují až překvapivou absencí úvah směřujících k optimalizaci vztahů mezi projektováním sídlišť a ekonomikou hromadné bytové výstavby. Přitom není sporu o tom, že „při respektování principů hospodárnosti v užívání půdy a energie a při snaze udržet náklady na bydlení nízké není pravděpodobné, že by jiná než hromadná a souborová výstavba mohla být úspěšnější“ (s. 332). Jde však o to, aby v samotném projektování a ve výstavbě sídlišť byly nalezeny cesty k „celkové intenzifikaci společenských procesů“ (s. 8). Klíč ke zlepšení současných sídlišť nespočívá dnes podle mého názoru ani tak v lepším poznání dynamiky sídlištních útvarů či korelací mezi určitou architektonickou formou a způsobem života (většina námětů, které publikace uvádí, jsou známy již delší dobu a existují i projekty, které se je více či méně zdařile snaží uvést v život) jako v překonání bariér, které v této souvislosti představuje dosud převážně extenzivní model rozvoje našeho stavebnictví.

Těžiště práce spočívá v části druhé, která zasvěceným způsobem a s využitím všech dostupných dat shrnuje nejdůležitější poznatky o vztahu obyvatel k sídlištím a životu v nich. Značnou pozornost věnuje publikace vztahu obyvatel k nové sídlištní architektuře. Tyto pasáže přirozeně zaujmou především specialisty – architekty, mají však svůj význam i pro teoretiky a sociology umění, neboť zde publikované údaje představují jeden z mála zdrojů informací o tom, jak lidé vnímají moderní umělecké dílo, jak na ně působí a jak se s ním sžívají. Vzhledem k tomu, že výstavba sídlišť představuje i určitý – byť významem ohraničený – sociální i ekologický experiment, nejsou tyto části publikace nezajímavé ani pro ty, kteří se zabývají otázkami společenské změny. Celá studie je ostatně zajímavým dokladem toho, že i značně nekomplexní zásad o životě lidí může vyvolat pozitivní společenské efekty za předpokladu, že reaguje na hlavní články řetězu souvislosti a vzájemných vztahů.

Praktický význam má zprístupnění jinak obtížně využitelných údajů z pasportizace sídlišť (5). Tyto údaje ovšem kladou i určité otazníky nad dosavadním způsobem výstavby občanského vybavení na sídlištích i mimo ně, neboť výsledky ukazují, že v rozp. ru s původními představami jsou dnešní sídliště vesměs málo vybavena službami, obchody, kulturními i sportovními zařízeními. Autorský kolektiv proto oprávněně zdůrazňuje nezbytnost zvýšení „jejich počtu, kapacity i druhové pestrosti . . . prostorové zahuštěnosti a vhodné směsice“ (s. 145). Obdobně jako řada kritiků klasického architektonického funkcionalismu se vyslovuje pro renesanci klasické obchodní ulice, jejíž „pravá urbánní atmosféra . . . spočívá v povědomí o rozmanitosti cílů a rolí osob, které se na ulici potkávají“ (s. 146). Naproti tomu koncentrace služeb a obchodů do obchodních pavilonů, obchodních domů a nákupních středisek podle autorů sice posiluje městskost prostředí, ale v sociálním slova smyslu působí antiurbánně což je zřejmě pravda jen někdy a někde. Tradičně se autoři věnují i systému mezilidských vztahů na sídlištích. Systematicky boří mýty o sociální anonymnosti soudobých sídlišť, nízké úrovni přátelských a sousedských kontaktů, absenci sociální kontroly apod. Podle komparovaných výzkumů uvedených v publikaci intenzita i kvalita mezilidských vztahů dokonce výrazně převyšuje celoměstský průměr i intenzitu dosahovanou v tradičních komunitách příměstského typu. Výsledky

(5) Pasportizaci provedl k 31. 12. 1976 Český statistický úřad a ministerstvo obchodu ČSR. Z výsledků vyplývá, že relativně nejlepší je situace v oblasti školství, zdravotnictví, prodeje potravin a průmyslového zboží, institucí kultury a osvěty. Velmi nízká vybavenost jak sídlištní, tak starší zástavby je ve veřejném stravování, u výrobních a opravárenských služeb. Velmi nepříznivé je tělovýchovné vybavení. Ani v jedné ze skupin vybavení však sídliště nedosahují doporučené normy (s. 130 – 131).

rovněž naznačují, že přesun do sídliště neznamená citelnější oslabení spektra mezilidských kontaktů ani u starších lidí. Naopak těm, kteří jsou dosud pohybliví, umožňuje přestěhování na sídliště i jejich rozšíření a obohacení. Příznivé prostředí představuje sídliště i pro děti a mládež, byť právě adolescenti zřejmě nejtěžší nesou nedostatečnou rozvinutost služeb pro kulturu, sport a rekreaci (obecně pro volný čas) a určitou demografickou uniformnost soudobých sídlišť.

Při posuzování sídlištní výstavby stojí autorský kolektiv důsledně na stanovisku posilování sociálně integračních momentů v soudobých obytných útvech; cílem je přeměna sídliště v akceschopnou komunitu. Oprávněně přitom nezdůrazňují ani tak rozvoj tzv. lokálních skupin, daných sousedstvím, přátelstvím, příbuzenstvím apod., ale podtrhují význam společenských organizací a institucí, zejména pak národních výborů a institucí socialistického družstevnictví. Podle jejich názoru „součinnost a vzájemná spolupráce nejsou v akceschopných městech možné bez určité společensko-právní infrastruktury“ (s. 233). Tuto myšlenku rozvíjejí až po požadavek vydělení velkých sídlišť jako samostatných správních obvodů uvnitř města. Sympaticky působí i ty pasáže, které zdůvodňují nutnost větší účasti bydlících na přípravě projektu sídliště, vybavení jednotlivých domů a bytů a celkového provozu sídliště.

Oprávněnou pozornost věnují autoři i demografické situaci na sídlištích, specifickým problémům života starých lidí, dětí a mládeže. Zejména kapitolu věnovanou způsobu života dětí je třeba hodnotit velmi vysoko, neboť sociologii dítěte se u nás stále ještě věnuje (na rozdíl od sociologie mládeže) jen okrajová pozornost a existuje jen málo solidně prověřených sociologických poznatků. V částech věnovaných dětské problematice se také podařilo nejlépe vyjádřit vzájemnou spjatost určitých parametrů bytové výstavby (velikost bytů a domů, jejich vnitřní dispozice atd.) se sociálním jednáním a strukturou sociální interakce. Větší pozornost by si zasloužila situace tzv. handicapovaných osob, minimálně již z toho důvodu, že v dosavadní praxi se dosud nepodařilo odstranit většinu tzv. architektonických bariér, bránících tělesně postiženým osobám ve volném pohybu po sídlišti. Otázkami sociologie zdraví a nemoci se však publikace nezabývá bohužel ani okrajově; přestože právě dosažení optimálního hygienického standardu a s tím související redukce nemocnosti (zejména TBC) tvořila jeden z hlavních sociálních cílů výstavby sídlišť.

Značná pozornost je věnována stabilizaci demografické situace na sídlištích, procesům stárnutí zde usdlé populace a podobným problémům, jejichž praktický význam pro urbanisty je mimodiskusní. Za zvlášť cennou pokládám skutečnost, že autoři kladou důraz na zajištění specifických bytových potřeb těch skupin obyvatelstva, které jsou chápány jako okrajové nebo specifické (mladí lidé žijící mimo rodinu, staří lidé apod.). Spolu s postupným opadáním zájmu o tzv. kolektivní dům se totiž zmenšil zájem i o některé jeho životaschopné, byť méně náročné varianty: penzión, bydlení hotelového typu apod. Teprve v poslední době se více zvažuje i v projekci sídlišť možnost vybavit je domy důchodců, dětskými domovy, komplexy budov pro zdravotně postižené apod. Zařazení těchto stavebně organizačních komplexů do sídlišť je — jak se ukazuje — nejenom významnou inovací z hlediska fungování města a způsobu života obyvatel i architektonické a urbanistické tváře sídliště, ale i pružnější regulací poptávky po bytech v závislosti na životním cyklu rodiny. V současné době, kdy vzrůstá počet rozvodů, opakovaných sňatků a část obyvatelstva žije po dlouhou dobu svého života jen v částečně stabilizovaných partnerských svazcích, je ostatně hledání nových typů bydlení již sociální nezbytností.

Studie věnuje přiměřenou pozornost též trávení volného času na sídlištích, přičemž rozbor ústí v poznatek, že značná část mimopracovní doby je prožívána mimo sídliště. To jen podtrhuje několikrát opakovaný poznatek o sociální nesoběstačnosti sídliště jako určitého druhu komunity. Základním problémem tvorby volného času je podle autorů řešení rozporu mezi nároky na využívání volného času a možnostmi je v sídlišti naplnit. Lidé se „ocitají na nových sídlištních doslova ... ve vakuu, protože v nových sídlištních neexistuje obvykle žádná nebo nedostatečná vybavenost pro volný čas“ (s. 167). Nedostatek zařízení pro volný čas se stává jedním z nejvíce pocítovaných nedostatků soudobé sídlištní výstavby.

V publikaci jsou kultivovaným způsobem popsány způsoby využívání volného času ve všední dny, o víkendech, v bytě i mimo něj, v sídlišti i v centru města i specifické problémy různých věkových i sociálně definovaných skupin. Rozbor se však pohybuje převážně v rámci tzv. užší definice volného času a téměř bezzbytku opomíjí ty části časového rozpočtu, které souvisejí s obsluhou domácnosti, rodinnou ekonomikou, samozásobitelskými i obdobnými aktivitami výdělečné povahy. V tom se kromě jiného projevuje i jeden z teoreticko-metodologických problémů celé publikace, neboť ta se systematicky vyhýbá otázkám spjatým s ekonomikou bydlení na sídlištích i ekonomičností celého sídlištního provozu.

Tak jako se v partiích věnovaných volnému času dozvíme jen velmi málo o tom, jak

moderní vybavení bytu ovlivňuje množství volného času věnovaného domácím pracím, získáme v celé práci jen málo informací o tom, jak ekonomické náklady na pořízení bytu a nájemné samo (které není často právě malé a je i výrazně diferencované podle doby výstavby sídliště i tím, zda jde o byty státní, družstevní či podnikové) ovlivňuje rodinnou ekonomiku i způsob života rodiny či spokojenost s bydlením na sídlišti.

V publikaci je věnováno mnoho prostoru detailnímu popisu různých stránek spokojenosti s bydlením na sídlištech. Přesto žádná z otázek nezjišťovala (pokud tak lze soudit z publikovaných dat) spokojenost s výší nájemného a celkovými náklady na bydlení. Určitá pozornost je těmto otázkám věnována v souvislosti s adaptací starých lidí na bydlení v sídlišti, zde však je již skutečně nepřehlednutelná. Uvážíme-li, že bytová politika i produkce sídlištních bytů plní důležité úkoly i z hlediska regulace pohybu pracovních sil i životní úrovně, pak opomenutí těchto momentů poněkud oslabuje aplikabilitu zjištěných poznatků mimo rámec sociologie bydlení a urbanismu.

Publikace se koncentruje — jak již bylo řečeno — na postižení sociálních a kulturních stránek života na sídlištech. Vzniká však nutná otázka, zda sociální a kulturní analýzu lze realizovat bez systematického zvládnutí ekonomicky podmíněných aspektů způsobu života, popřípadě zda absence těchto úvah není současně teoreticky i prakticky problematickou redukcí obsahu pojmu sociální, popřípadě kulturní. Čím více se ostatně do popředí dostává problém intenzifikace národního hospodářství, tím více také nabývá na závažnosti otázka, jak a za jakou cenu se lidé zabydlují na sídlištech, jaké má tento proces další, byť zprostředkované sociální důsledky (např. v oblasti práce a pracovního výkonu) a jakým způsobem nikoli sídliště samo, ale především proces adaptace na ně působí na dynamiku potřeb a vyžádání člověka jakožto osobnosti i pracovní síly. Zejména v tomto směru by bylo proto žádoucí analýzu sídlišť ještě prohloubit.

Přestože zpracování problematiky je dosud v některých ohledech mezerovité, představuje publikace *Lidé a sídliště* svým zpracováním, obšírností záběru i realismem v posuzování problematiky novou, vyšší kvalitu a již proto lze její prostudování vřele doporučit jak zájemcům o otázky sociologie bydlení, architektury a urbanismu, tak všem, kteří se zabývají z praktického i teoretického hlediska společenskou dynamikou naší společnosti.

Jiří Linhart

M. Pittner: Regulace — řízení — vedení

Praha, Academia 1984, 238 s.

V současné době je v socialistických zemích věnována značná pozornost problematice řízení. Je to naprosto pochopitelné, neboť v epoše vědeckotechnické revoluce nelze efektivně využívat intenzivní faktory růstu (především vědu a techniku tak, aby byl zabezpečen sladěný, harmonický rozvoj socialistické společnosti) bez systematického zdokonalování plánového řízení. Zvládnutí tohoto úkolu klade na teorii i praxi řízení nemalé nároky.

V socialistických zemích se výzkum problematiky řízení systematicky rozvíjí. Podařilo se vypracovat jednotnou marxisticko-leninskou koncepci řízení socialistické společnosti a úspěšně vyřešit celou řadu problémů. Avšak některé otázky zůstávají dosud nezodpovězeny. Kromě toho podrobnější analýza běžně používaných pojmů a kategorií ukazuje, že jak v praxi řízení, tak i v teorii je stejným kategoriím přisuzován často dosti rozdílný obsah. Například někteří autoři zaměňují pojem řízení za regulaci, jiní považují řízení a vedení za synonyma ap. Tento stav negativně ovlivňuje řídicí praxi a ztěžuje i rozvoj teorie. Proto je těmto otázkám stále věnována výzkumná pozornost, což potvrzují práce našich a zahraničních autorů. Patří mezi ně i monografie M. Pittnera.

Autor důsledně uplatňuje marxisticko-leninské principy v sociálně filozofické analýze zkoumané problematiky. Jeho výklad je soustředěn — jak název naznačuje — kolem tří základních kategorií, které pak používá při výzkumu řízení v různých společenských systémech.

První z nich je regulace, která představuje schopnost systému usměrňovat vývoj svých změn způsobených vnějšími a vnitřními vlivy tak, aby se dokázal přizpůsobit měnícím se podmínkám, udržel se v rovnovážném stavu a normálně fungoval. Regulace tudíž vykonává důležitou stabilizační, integrační a evoluční funkci (s. 11). Charakter a úroveň regulace, podmíněné objektivními zákonitostmi systému má rozdílnou kvalitu. Pro tuto regulaci je příznačné, že se uskutečňuje bez zásahů člověka, silami samotného systému, jako objektivní, živelný, automatický, samoregulační proces.

Regulace uskutečňovaná člověkem i regulace sociální plní obdobné funkce jako regulace v biologických systémech, ale liší se od ní tím, že je usměrňována lidskou činností a představuje tudíž specifický vztah mezi subjektem a objektem. Účelnost této regulace se realizuje na základě cíle, který usměrňuje regulační činnost lidí. V této souvislosti